

УДК 351.851:614.225.4(477)

Жанна Кундій

ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ ЖІНОЧОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ (кінець XIX – початок XX ст.)

Друга половина XIX століття характеризується зростанням суспільної ініціативи щодо розвитку жіночої медичної справи. Формується суспільний рух жінок, який є сукупністю чисельних, різноманітних за напрямками і формами діяльності об'єднань, союзів, спілок, метою яких було підвищення статусу жінки в суспільстві, захист прав та інтересів, становлення особистісного і суспільного самоствердження жінки. Саме формування суспільного жіночого руху і стало провідним фактором становлення та розвитку жіночої медичної освіти. Водночас цей розвиток визначався потребою суспільства у медичній допомозі населенню, що неабияк гостро постала в середині XIX століття.

Питання розвитку медичної освіти в різні частини були предметом дослідження таких вчених як С. Айвазова, Н. Вельминов, Ф. Герман, Л. Кондрашкина та ін. Проблеми розвитку вищої жіночої медичної освіти знайшли своє відображення у працях К. Ушинського, М. Пирогова, М. Скліфосовського та ін. Однак на сьогоднішній день практично не існує жодного цілісного, комплексного дослідження, яке б висвітлювало становлення і розвиток вищої жіночої медичної освіти. Усе це і зумовило вибір теми нашого дослідження.

Мета статті – на основі аналізу літературних джерел та архівних матеріалів визначити генезу становлення та розвитку вищої жіночої медичної освіти наприкінці XIX – початку XX століття, визначити економічні, політичні, психологічні та соціальні фактори цього процесу.

Для виконання поставленої мети використано методи аналізу (логічний, системний, проблемно-цільовий, нормативно-порівняльний, структурний, герменевтичний), інтерпретації, узагальнення і репрезентування результатів.

Дослідження проблеми становлення вищої жіночої медичної освіти проведено нами на основі вивчення таких письмових джерел: законодавчі акти (Збірник законів Російської імперії), устави і звіти медичних організацій, мемуари та суспільно-політична періодика. Головний фактологічний матеріал отримано при аналізі офіційних документальних матеріалів, зокрема це закони, які були опубліковані у трьох виданнях Повного зіб-

рання законів Російської імперії і Збірник законів Російської імперії. Ці офіційні документальні матеріали дозволять відслідкувати ставлення влади до питання жіночої освіти, визначити етапи і динаміку становлення державної політики. Устави та звіти про діяльність медичних закладів дозволили нам отримати практичну інформацію та статистичні (кількісні та якісні) показники діяльності Російської спілки Червоного Хреста, общин сестер милосердя та визначити роль жінок-лікарів у їх діяльності. Важливим джерелом інформації є публікації в періодичній пресі другої половини XIX століття. Саме цей період визначається як час становлення та стрімкого розвитку періодичних видань, серед яких набувають популярності «Лікар», «Архів судової медицини» та ін. У цих журналах знаходимо матеріали про розвиток жіночої медичної освіти, видатних постатей медицини, участь жінок-лікарів у суспільній діяльності тощо. Опрацювання матеріалів фонду Центрального державного військово-історичного архіву Російської Федерації, Державного архіву Полтавської області, Державного архіву в м. Київ дозволило різнобічно охарактеризувати особливості вищої медичної освіти жінок кінця XIX століття.

Визначальним періодом, який підняв розвиток жіночої медичної освіти на якісно новий рівень, були 60-70-ті роки XIX століття. В економічному і соціальному плані в цей період впроваджували ліберальні реформи, встановлювали нові економічні відносини, що сприяло зростанню прагнення жінок боротися за право на освіту і працю в різних галузях суспільного буття.

На основі аналізу літературних джерел нами встановлено, що історіографія проблеми вищої медичної освіти є досить фрагментарно. Але в той же час констатуємо, що перші спроби оцінити роль жінок у системі медичної освіти відносяться до XIX століття. У цей час розглядалися питання жіночої акушерсько-гінекологічної практики. На нашу думку, слід відзначити праці В. Груздева, В. Ріхтера, Я. Чистовича та ін. [6; 16; 23; 24].

У працях П. Сушинського [21] розглядається історія Жіночих лікувальних курсів у 1872-1882 рр. Дослідник з'ясовує значення цих курсів для всієї системи жіночої освіти, підкреслює роль видатного українського хірурга Миколи Скліфосовського й інших провідних діячів у формуванні прогресивної суспільної думки про роль і місце жінки в медицині.

Також у цей період з'явилися праці, присвячені участі жінок-лікарів у світових війнах [2; 4]. Н. Вельмінов, Ф. Герман та інші підкреслюють гуманізм жінок, їх самовіддачу, патріотизм і високий рівень професійної медичної майстерності. Наводяться статистичні дані про участь жінок у військових діях та оцінюється рівень їх медичних умінь.

Вагомим дослідженням жіночого питання в медичній освіті є роботи Я. Чистовича [23; 24]. Дослідник критично вивчив досвід розвитку навчальних медичних закладів і визначив основні причини, які знижували їх ефективність. Це насамперед, на його думку, низький рівень фінансування, недостатня освіченість і методична підготовка викладачів, неготовність тогочасного суспільства сприймати жінку як повноцінного об'єкта медичної освіти. Ці дослідження проводилися з використанням значного архівного матеріалу і були могутнім поштовхом для розвитку історіографії жіночої медичної освіти.

Стрімким поштовхом до вивчення матеріалів із галузі вищої медичної освіти стало відкриття в 1872 р. Курсів учених акушерок у місті Санкт-Петербургу. Ця подія сприяла виникненню дискусії про необхідність жіночої медичної освіти. З'явилася велика кількість статистичного матеріалу про лікувальну діяльність жінок, вивчалася специфіка підготовки жінок за кордоном, піднімалося питання про участь жінок-лікарів у військово-польових діях. Ця дискусія набула загальнодержавного рівня після закриття курсів. Водночас помітними були переломні тенденції в суспільній думці: більшість лікарів, професорів навчальних закладів, громадських діячів виступали за необхідність відновлення і розширення осередків жіночої медичної освіти [8; 18; 19]. Результати дискусійних обговорень знайшли своє відображення на сторінках провідних періодичних видань: «Врач», «Медицинская беседа», «Русская медицина» та ін.

Як зазначає Л. Кондрашкіна, на початку ХХ століття з'явилася значна кількість досліджень, присвячених діяльності жінок у медицині, але вони носили переважно фактологічний характер і викладалися в публіцистичному стилі. Цей період, на думку дослідниці, носить не історіографічний, а джерелознавчий характер [10, с. 8].

Вивчення проблеми розвитку жіночої медичної освіти в першій половині ХХ століття не знайшло належного висвітлення. Включно до 1940 р. всі питання жіночого фемінізму ігнорувалися або зводилися до мінімуму. Такої думки дотримуються Б. Петров-Єнкер і В. Веремєнко, які констатують, що проблема жіночого руху на початку ХХ століття фактично не вивчалася [3; 15].

Важливим етапом у вивченні питання розвитку та функціонування жіночої медичної освіти є період з 1940 по 1950 роки ХХ століття. Саме в цей час з'явився ряд праць, присвячених вивченню жіночого руху, освіти жінок і їх професійній діяльності. Серед учених цього періоду – В. Рибасов, А. Гасилевич, праці яких були спрямовані на вивчення історії спеціальної та вищої медичної освіти й особливостей професійної діяльності жінок-лікарів у військових діях ХІХ століття [5; 17].

Починаючи з 60-х років ХХ ст., розвивався історико-біографічний напрям дослідження історії розвитку жіночої медичної освіти. При цьому на перший план виходило вивчення біографічних даних та особливостей професійного становлення жінок-лікарів. Дослідники підкреслювали роль особистісних якостей жінок, які сприяли їх боротьбі за власне право здобувати медичну освіту та реалізувати свої професійні вміння у практичній діяльності. Наголошувалося на складних суспільно-політичних і соціально-релігійних умовах, у яких формувалася жіноча медична еліта кінця ХІХ століття. Також у цей період досліджувалися життя і творчість видатних українських лікарів М. Пирогова і М. Скліфосовського, які були ініціаторами залучення жінок до надання першої медичної допомоги та виступали організаторами перших закладів для жінок-медиків.

У 80-их роках зростала зацікавленість учених історією розвитку жіночої освіти, яка розглядалася в контексті вивчення так званого «жіночого питання», яке було закладене у 50-60 роках ХІХ століття.

У 1970-1980 рр. з'явився ряд прогресивних робіт з історії розвитку медичної освіти [7; 12; 20]. Так, у працях Н. Єфремової увага приділялася питанням жіночого руху, вивченню його форм і напрямів, взаємозв'язку із загальнодержавним демократичним рухом. Особливого значення дослідниця надавала боротьбі жінок за право на освіту, працю, творчу реалізацію в суспільній діяльності. Період 1860-1870 рр. розглядався у працях Н. Єфремової як активізація жіночого руху, що дала поштовх загальному розвитку окремих професійних галузей, зокрема медицини [7].

А. Сточник присвятив своє дослідження вивченню діяльності жіночих лікарських курсів за період з 1872 по 1882 роки. Дослідник підкреслив значення відкриття Московського інституту в системі розвитку жіночої медичної освіти. Також у дослідженні наголошується на значенні прогресивних ідей М. Скліфосовського у впровадженні жіночої освіти того часу [20].

На нашу думку, варто відзначити роботу С. Ловцова, опубліковану в 1873 р. у журналі «Вісник Європи». Дослідник значну увагу приділив питанням розвитку вищої жіночої освіти і зазначив, що саме медична освіта жінок є лакмусовим папірцем оцінки ставлення суспільства на загальнодержавному та місцевому (університетському) рівнях до жінки як повноцінного члена суспільства [12].

На ролі прогресивних діячів медицини за право жінок на здобуття вищої освіти акцентувала увагу А. Павличкова, яка зазначила, що саме період 60-70 рр. ХІХ століття був переломним у ставленні суспільства до означеної проблеми [13]. Як відзначала Л. Кондрашкіна, впродовж 50-80 рр. ХХ століття відбулося накопичення значної кіль-

кості фактологічної інформації про розвиток жіночої медичної освіти, розширилася джерельна база і тематика дослідження [10]. У той же час зауважимо, що більшість робіт носили вузькоспеціалізований характер, були спрямовані на вивчення окремих аспектів проблеми, фактично відсутні роботи узагальнювального характеру. Всі перелічені дослідження розкривають історичні аспекти проблеми й оперують лише переліком подій, фактів і персоналій, відсутній аналіз педагогічних аспектів проблеми, не розглядаються питання методичних підходів саме до жіночої медичної освіти. Вважаємо за необхідне наголосити, що фактично не вивчався в цей період внесок видатних лікарів, зокрема М. Скліфосовського, у розвиток жіночої медичної освіти.

На початку 90-их років з'явився ряд праць, присвячених вивченню діяльності сестер милосердя, особливостям їх освіти і практичної діяльності у світових війнах [11; 14]. Ці праці носили також узагальнюючий характер і мали важливе значення для динаміки процесу вивчення розвитку жіночої медичної освіти.

Грунтовним дослідженням проблеми жіночої медичної освіти присвячено дисертаційне дослідження І. Зіміна [9], в якому розвиток системи жіночої медичної освіти розглядається як складне соціокультурне явище; вивчаються питання поєднання державних і недержавних медичних структур, а також напрями боротьби жінок за право професійної діяльності й освіти.

Зарубіжні історики та педагоги проблему розвитку жіночої медичної освіти та розвитку жіночого руху на території колишньої Російської імперії почали вивчати з 70-их років ХХ століття [25; 26; 27]. Більшість цих праць носили антиавторитарний характер і найчастіше не враховували педагогічні та соціально-політичні аспекти розвитку медичної освіти.

Ряд досліджень кінця ХХ століття присвячено методології гендерних досліджень [1; 22]. У цих роботах розглядаються етноісторичні традиції, загальносвітові концепції гендерної політики, гендерні зміни політичного процесу. Незважаючи на те, що означені роботи переважно розглядають питання розвитку ідей жіночої медичної освіти, все ж вони мають велике значення для розуміння загальносуспільних, економічних і політичних умов, у яких відбувався цей розвиток.

На початку ХХІ століття ґрунтовне дослідження проблеми становлення жіночої медичної освіти було проведене Л. Кондрашкіною [10]. Проблема досліджувалася широко: аналізувалася участь жінок у діяльності медичних суспільних закладів і організацій Росії у ХVІІІ–ХІХ ст. Незважаючи на те, що дослідження виконане з історії, накопичений фактологічний матеріал, а також логічні та структуровані

висновки можуть бути використані при вивченні педагогічних аспектів проблеми. Вчена піднімала такі важливі питання, як вища жіноча медична освіта і російська суспільна думка, вивчила роль вищих лікарських курсів в історії медичної освіти, відзначила провідних діячів, які сприяли становленню жіночої медичної освіти.

На основі аналізу опрацьованих матеріалів нами встановлено, що прагнення жінок до здобуття вищої освіти в середині XIX століття диктувалося економічними, політичними, демографічними та психологічними причинами (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика причин активізації жінок до здобуття вищої освіти у XIX столітті

№ з/п	Група причин	Характеристики
1.	Економічні	– відміна кріпосного права; – збідніння дворянських сімей; – складність працевлаштування і професійної самореалізації; – потреба медичної системи Російської Імперії у кваліфікованих кадрах.
2.	Політичні	– участь значної кількості жінок (сестер-милосердя) у світових війнах; – доступ жінок до вищої освіти у Європі (насамперед у Швейцарії); – поширення світових демократичних ідей рівності жінок із чоловіками; – часткове сприяння державної влади розвитку жіночої освіти.
3.	Демографічні	– зростання чисельності населення; – значне зменшення працездатного чоловічого – населення внаслідок світових воєн; – відсутність медичного забезпечення нижчих, зубожілих верств населення.
4.	Психологічні	– прагнення жінок до професійної самореалізації; – бажання жінок брати активну участь у житті суспільства; – підтримка ідей вищої жіночої медичної освіти прогресивними діячами науки, викладачами навчальних закладів.

Таким чином, можна констатувати, що система вищої жіночої медичної освіти в Російській імперії пройшла складний шлях. Найголовнішими перепонами були соціальне неприйняття жінки як повноцінного члена суспільства та політика державних органів, яка виявлялася у недостатньому фінансуванні, недопуск жінок до державної служби, дискримінація у правах і заробітній платі. Тому невирішеними залишаються пи-

тання вивчення педагогічних аспектів підготовки жінок-лікарів у XVIII – XIX столітті та участі відомих сучасників у цьому процесі. Нагальними є розробка етапів розвитку жіночої медичної освіти, аналіз основних закономірностей цього розвитку, проведення кореляційної залежності між розвитком жіночої медичної освіти і загальнополітичним і соціальним розвитком вітчизняного суспільства, оцінка впливу досягнень науки, техніки на процес становлення освіти. Тобто розвиток ідей жіночої медичної освіти ми прагнемо розглядати в контексті розвитку соціально-економічного, політичного і культурного розвитку країни.

Посилання:

1. *Айвазова, С. Г.* Женщины и общество: гендерное измерение политического процесса / *С. Г. Айвазова.* — М., 1996. — 78 с.
2. *Вельминов, Н. А.* Исторический очерк деятельности русских женщин на войне / *Н. А. Вельминов* // На помощь матерям. — С.-Пб., 1898. — № 9. — С. 347.
3. *Веремченко, В. А.* Высшее совместное образование мужчин и женщин в России в начале XX века : автореф. дис... канд. ист. наук : спец. 07.00.02 «Отечественная история» / *В. А. Веремченко.* — С.-Пб., 1996. — 21 с.
4. *Герман, Ф. Л.* Заслуги женщин в деле ухода за больными и ранеными / *Ф. Л. Герман.* — Харьков, 1989. — 140 с.
5. *Геселевич, А. М.* Первые русские женщины военно-полевые хирурги / *А. М. Геселевич* // Советское здравоохранение. — 1954. — № 11. — С. 17-22.
6. *Груздев, В. С.* Краткий очерк истории акушерства и гинекологии в России / *В. С. Груздев.* — С.-Пб., 1906. — 88 с.
7. *Ефремова, Е. П.* Первые шаги русских женщин к высшему образованию / *Е. П. Ефремова* // Вопросы истории. — 1983. — № 5. — С. 74-83.
8. *Жбанков, Д. Н.* О женщинах врачах / *Д. Н. Жбанков* // Врач. — 1889. — № 31. — С. 45-46.
9. *Зимин, И. В.* Женское медицинское образование в России (вторая половина XVIII – начало XIX вв.) : автор. дис... – канд. ист. наук : спец. 07.00.02 «Отечественная история» / *И. В. Зимин.* — С.-Пб., 1999. — 23 с.
10. *Кондрашкина? Л. Г.* Участие женщин в деятельности медицинских общественных организаций и учреждений России в XVIII – XIX вв. : дис... на соискание ученой степени кандидата исторических наук : специальность 07.00.02 «Отечественная история» / *Лариса Геннадьевна Кондрашкина.* — С.-Пб., 2002. — 188 с.
11. *Кузионов, И. В.* Участие женщин в помощи раненым и больным во время Крымской и Русско-турецкой войн / *И. В. Кузионов* // Медицинская сестра. — 1998. — № 2. — С. 12-16.
12. *Ловцов, С. П.* О высшем образовании женщин / *С. П. Ловцов* // Вестник Европы. — 1873. — № 11. — С. 325.
13. *Павличкова, А. В.* Борьба прогрессивной медицинской общественности за введение женского врачебного образования в России (60-е – начало 70-их годов XIX) / *А. В. Павличкова* // Советское здравоохранение. — 1976. — № 4. — С. 58-62.

14. *Перфильева, Г. М.* Сестринское дело в России (социально-гигиенический анализ и прогноз) / *Г. М. Перфильева.* — М., 1998. — 128 с.
15. *Петров-Энкер, Б.* Женщины наступают: об истоках женской эмансипации в России / *Б. Петров-Энкер* // Вопросы истории. — 1993 — № 5. — С. 173-174.
16. *Рихтер, В.* История повивальной практики в Москве / *В. Рихтер* // Медико-физический журнал. — С.-Пб., 1812. — Ч. 11. — С. 23-26.
17. *Рыбасов, В. А.* Первая русская женщина-учёный медик / *В. А. Рыбасов* // Фельдшер и акушерка. — 1951. — № 3. — С. 6-11.
18. *Сабини, А. Х.* Нужны ли женщины врачи для правильного развития врачебного дела в России / *А. Х. Сабини* // Медицинская беседа. — 1889. — № 17. — С. 13-19.
19. *Святловский, Е.* Женские медицинские курсы и их престиж / *Е. Святловский* // Земский врач. — 1889. — № 28. — С. 23-26.
20. *Сточник, А. М.* Из истории женского врачебного образования в России (К 100 летию первого выпуска женских врачебных курсов, 1878 г.) / *А. М. Сточник* // Клиническая медицина. — 1982. — № 3. — С. 141-146.
21. *Сушинский, П. П.* Женщина-врач в России. Очерк деятельности женских врачебных курсов. 1872-1882 гг. / *П. П. Сушинский.* — С.-Пб., 1883. — 66 с.
22. *Уварова, Т.* Женщина в обществе и культуре: этноисторические традиции и современность (Зарубежные концепции 70-80 гг.) / *Т. Уварова.* — М., 1987. — 224 с.
23. *Чистович, Я. А.* Очерки из истории русских медицинских учреждений XVIII столетия / *Я. А. Чистович.* — С.-Пб., 1870. — 68 с.
24. *Чистович, Я. А.* Учреждения акушерских школ для повивальных бабок в России. Протоколы заседания общества русских врачей в Санкт-Петербурге, 1860-1861 / *Я. А. Чистович.* — С.-Пб., 1860-1861. — 122 с.
25. *Dudgeon, R.* Women and Higher Education in Russia, 1855-1905. — Washington, 1975. — 439 p.
26. *Goldberg, R.* Russian Women's Movement, 1859-1917. — Rochester, 1976. — 394 p.
27. *Johanson, Cti.* Woman's Struggle for Higher Education in Russia, 1855-1900. — Kingston; Montreal, 1987. — 188 p.

References (transliterated and translated):

1. *Ajvazova, S. G.* Zhenshhiny i obshhestvo: gendernoe izmerenie politicheskogo processa (Women and society: the gender dimension of the political process). Moscow, 1996. 78 p.
2. *Vel'minov, N. A.* Istoricheskij ocherk dejatel'nosti russkih zhenshhin na vojne (Historical Review of activities of Russian women in war) // Na pomoshh materjam. St. Petersburg, 1898. № 9. P. 347.
3. *Veremenko, V. A.* Vysshee sovместное obrazovanie muzhchin i zhenshhin v rossii v nachale XX veka: avtoreferat (Higher Education together men and women in Russia in the early twentieth century). Synopsis. St. Petersburg, 1996. 21 p.
4. *German, F. L.* Zaslugi zhenshhin v dele uhoda za bol'nymi i ranenymi (Merits of women in the care of the sick and wounded). Kharkiv, 1989. 140 p.
5. *Geselevich, A. M.* Pervye russkie zhenshhiny voenno-polevye hirurgi (The first Russian female military surgery) // Sovetskoe zdravoohranenie. 1954. № 11. P. 17-22.
6. *Gruzdev, V. S.* Kratkij ocherk istorii akusherstva i ginekologii v Rossii (A brief outline of the history of obstetrics and gynecology in Russia). St. Petersburg, 1906. 88 p.

7. *Efremova, E. P.* Pervye shagi russkikh zhenshhin k vysshemu obrazovaniju (The first steps of Russian women to higher education) // *Voprosy istorii* (Issues of History), 1983. № 5. P. 74–83.
8. *Zhbankov, D. N.* O zhenshhinah vrachah (On the women-doctors) // *Vrach* (Doctor), 1889. № 31. P. 45–46.
9. *Zimin, I. V.* Zhenskoe medicinskoe obrazovanie v Rossii (vtoraja polovina XVII – nachalo XIX vv.) : avtoreferat (Female medical education in Russia (second half of the 18th - beginning of the 19th centuries)). Synopsis. St. Petersburg, 1999. 23 p.
10. *Kondrashkina, L. G.* Uchastie zhenshhin v dejatel'nosti medicinskih obshhestvennyh organizacij i uchrezhdenij Rossii v XVIII-XIX vv.: disertacija (Women's participation in the activities of public organizations and medical institutions of Russia in the 18th - 19th centuries). Thesis. St. Petersburg, 2002. 188 p.
11. *Kuzionov, I. V.* Uchastie zhenshhin v pomoshhi ranenym i bol'nym vo vremja Krymskoj i Russko-tureckoj vojn / (Women's participation in care for the wounded and sick during the Crimean and Russian-Turkish wars) // *Medicinskaja sestra* (Nurse), 1998. № 2. P. 12–16.
12. *Lovcov, S. P.* O vysshem obrazovanii zhenshhin (On higher education of women) // *Vestnik Evropy* (Bulletin of Europe), 1873. № 11. P. 325.
13. *Pavlichkova, A. V.* Bor'ba progressivnoj medicinskoj obshhestvennosti za vvedenie zhenskogo vrachebnogo obrazovanija v Rossii (60-e nachalo 70-ih godov XIX) (Fighting progressive medical community for the introduction of female medical education in Russia (60's -early 70's of the 19th)) // *Sovetskoe zdravoohranenie*, 1976. № 4. P. 58–62.
14. *Perfil'eva, G. M.* Sestrinskoe delo v Rossii (social'no-gigienicheskij analiz i prognoz) (Nursing in Russia (socio-sanitary analysis and forecast)). Moscow, 1998. 128 p.
15. *Petrov-Jenker, B.* Zhenshhiny nastupajut: ob istokah zhenskoj jemansipacii v Rossii (Women come: about the origins of women's emancipation in Russia) // *Voprosy istorii* (Issues of History), 1993. № 5. P. 173–174.
16. *Rihter, V.* Istorija povival'noj praktiki v Moskve (History of midwife practice in Moscow) // *Mediko-fizicheskij zhurnal*. St-Petersburg, 1812. Ch. 11. P. 23–26.
17. *Rybasov, V. A.* Pervaja russkaja zhenshhina-uchjonyj medik (The first Russian woman scientist medic) // *Fel'dsher i akusherka*, 1951. № 3. P. 6–11.
18. *Sabini, A. H.* Nuzhny li zhenshhiny vrachi dlja pravil'nogo razvitija vrachebnogo dela v Rossii (Do women-physicians need for the proper development of the medical business in Russia) // *Medicinskaja beseda*, 1889. № 17. P. 13–19.
19. *Svjatlovskij, E.* Zhenskie medicinskie kursy i ih prestizh (Women's medical courses and their prestige) // *Zemskij vrach*, 1889. № 28. P. 23–26.
20. *Stochnik, A. M.* Iz istorii zhenskogo vrachebnogo obrazovanija v Rossii (K 100 letiju pervogo vypuska zhenskih vrachebnyh kursov, 1878 g) (From the history of women's medical education in Russia (the 100th anniversary of the first issue of women's medical courses, 1878)) // *Klinicheskaja medicina* (Clinical Medicine), 1982. № 3. P. 141–146.
21. *Sushinskij, P. P.* Zhenshhina-vrach v Rossii. Oчерк dejatel'nosti zhenskih vrachebnyh kursov. 1872-1882 gg. (Female doctor in Russia. Sketch of women's medical courses. 1872-1882). St-Petersburg, 1883. 66 p.

22. *Uvarova, T.* Zhenshina v obshchestve i kul'ture: jetnoistoricheskie tradicii i sovremennost': (Zarubezhnye koncepcii 70-80 gg) (Woman in society and culture: ethnohistorical tradition and modernity (foreign concepts of 70-80's)). Moscow, 1987. 224 p.
23. *Chistovich, Ja. A.* Ocherki iz istorii russkih medicinskih uchrezhdenij XVIII stoletii (Essays on the history of Russian medical institutions of the 18th century). St-Petersburg, 1870. 68 p.
24. *Chistovich, Ja. A.* Uchrezhdenija akusherskih shkol dlja povival'nyh babok v Rossii. Protokoly zasedanija obshhestva russkih vrachej v Sankt-Peterburge, 1860-1861 (Institutions of midwifery schools for midwives in Russia. Minutes of meetings of the Society of Russian Physicians in St. Petersburg, 1860-1861). – St-Petersburg, 1860-1861. 122 p.
25. *Dudgeon, R.* Women and Higher Education in Russia, 1855-1905. Washington, 1975. 439 p.
26. *Goldberg, R.* Russian Women's Movement, 1859-1917. Rochester, 1976. 394 p.
27. *Johanson, Cti.* Woman's Struggle for Higher Education in Russia, 1855-1900. Kingston; Montreal, 1987. 188 p.

Стаття надійшла до редакції 30.03.2015

Ж. Кундий

История исследования проблемы высшего женского медицинского образования

В статье на основе анализа литературных источников и архивных материалов определены ведущие направления генезиса становления и развития высшего женского медицинского образования в конце XIX – начале XX века, раскрыты экономические, политические, психологические и социальные факторы этого процесса. Автор обращает внимание на то, что именно в конце XIX века произошел значительный подъем общественной инициативы по развитию женского медицинского дела, связанный, в первую очередь, с потребностью общества в медицинской помощи населению. Кроме этого важным фактором становления и развития женского медицинского образования следует признать формирование общественного женского движения, которое представляет собой совокупность многочисленных, разнообразных по направлениям и формам деятельности объединений, союзов, целью которых было повышение статуса женщины в обществе, защита прав и интересов, становление личностного и общественного самоутверждения женщины. Также в статье обосновано, что система высшего женского медицинского образования прошла сложный путь, где главными препятствиями были политика государства и социальное неприятие женщины как полноценного члена общества.

Ключевые слова: женщина-врач, медицинское образование, высшее женское медицинское образование, генезис женского медицинского образования.

Zh. Kundi

History of Study of Issues in Women's Higher Medical Education

On the basis of the analysis of literature and archival materials the author identifies the major areas of the genesis of the formation and development of the female higher medical education in the late 19th - early 20th century and clarifies the economic, political, psychological and social factors of the process. The author notes that the end of the 19th century marked a significant increase in public initiatives for the development of female medical work related, primarily, with society's need for medical care. In addition, an important factor in the formation and development of women's medical education should recognize the formation of public women's movement, which is an aggregate of many, a variety of directions and forms of activity of associations, unions, the aim of which was to improve the status of women in society, protection of rights and interests, the development of personal and public self-affirmation of women. The article proved that the system of higher female medical education has passed a difficult path where the main obstacles were the state policy and social rejection of women as full members of society.

Key words: female doctor, medical education, female higher medical education, the genesis of women's medical education.

Рецензент – доктор педагогічних наук,
доцент О. В. Аніщенко